

UN POET CARE A TRĂIT PENTRU IUBIREA NEAMULUI SĂU*

Coriolan Păunescu¹

Am în mâini, iată, o monografie, deci o carte științifică, scrisă nu doar ca o istorie a unui om - și, desigur, a unei opere literare -, ci ca o frumoasă, chiar foarte frumoasă poveste de dragoste de neam și țară, izvodită de un condei care, după opinia noastră, dispune de toate virtuțile genului: de cultură, în primul rând, de noblețe sufletească, de imaginație și inventivitate, de talent literar și spirit critic, de generozitate și, mai presus de orice, de capacitatea de a se înfiora, atunci când întâlnește o piatră rară, auriferă, mai la o parte de câmpul, pe care înfloresc, și au înflorit, mai totdeauna, nuferii unor așa-zise prietenii literare. Și, când vorbesc despre o asemenea carte și, implicit, despre un asemenea scriitor, mă refer, desigur, la lucrarea “*Dominic Stanca-studiu monografic*”(Universalia, 2012), semnată de Livia Ciupercă, în care, o rețetă specifică genului, își găsește, împlinirea în originalitatea și prospețimea textului, dar mai ales în pasiunea de cercetător a autoarei, pornită întru descoperirea totală a unui artist. Altfel spus, autoarea îl descoperă pe Dominic Stanca, nu doar prin nestematele sale (*poezii, poeme dramatice, proze, roluri etc.*), în bună parte știute, ci și prin efectivă cunoaștere a spațiului fizic, în care el a trăit, a scris, a iubit și a jucat, desigur ca actor dramatic, într-o perioadă bulversantă, dar care, în felul ei, a sacrificat mult pentru dezvoltarea culturii și artei, zămislite nu întâmplător pe minunatul nostru pământ românesc.

Da, spun: *minunatul nostru pământ românesc*, pentru că Dominic Stanca, ca și autoarea acestei lucrări, și-a iubit țara, *râul, ramul*, cum ar spune Eminescu, ceea ce vorbește despre profunzimea acestui spirit transilvănean, vibrând la unison cu elita acestui popor, din care, după cum o demonstrează doamna Livia Ciupercă, făcea *el însuși* parte. Și iată ce spune chiar autoarea, în legătură cu iubirile poetului, prozatorului, dramaturgului și actorului, ca obiect al acestui interes și complet studiu monografic, în ciuda dimensiunilor relativ reduse ale lucrării: <<*Parcurgând un itinerar documentar bogat, putem aprecia că Dominic Stanca, fiu al Ardealului istoric, a avut conștiința aprofundării și a cunoașterii istoriei înaintașilor săi, prin modul cum a redat acele fapte de viață, „cumplite vremi și cumpănă mare”, ce s-au revărsat, succesiv, de veacuri, peste acest pământ românesc, numit, cu evlavie, „Grădina Maicii Domnului”.* Și pentru a fi mai convingător, scriitorul a ales fraza poetică, pentru că

¹ Conferențiar universitar doctor.

numai poeziei „îi este dat să păstreze în cuvânt adâncimile ființei și, uneori, să le redea ecoul...“, cum măiestrit glăsuiește filosoful Constantin Noica>>(Pagină lămuritoare).

Intr-adevăr, Livia Ciupercă, în ciuda spațiului redus, al celor numai 140 de pagini de carte, ambiționează, chiar dintru început să prindă, de fapt să cuprindă, cât mai multe aspecte din viața, opera și gândirea unui artist, care s-a manifestat, mai mult decât meritoriu, pe multiple planuri ale artei românești. Exact în acest sens își motivează și doamna Doina Uricariu, în prefață la „*Dominic Stanca- studiu monografic*”, curiozitatea de-a o cunoaște, cu mult timp în urmă, pe cercetătoare, deși lucrarea doamnei Livia Ciupercă apare abia acum, în zilele noastre: „*Am fost curioasă să aflu mai multe despre tânăra care manifesta un interes constant față de tot ceea ce făcea parte din biografia lui Dominic Stanca, de la cărțile publicate și manuscrisele postume, la arborele genealogic, rolurile jucate pe scenă, lumea afinităților și prietenii literare și, firește, relația cu Cercul din Sibiu*” („*Dominic Stanca, scriitorul ardelean etern*”).

Desigur, monografia propriu-zisă începe cu originile poetului (și actorului) **Dominic Stanca**; mai exact, cu „Strămoșii materni”. De aici, râul de flori al poveștii devine curgere scânteietoare și lentă, autoarea narând măiestrit firul de viață, din care avea să răsară poetul-actor: „*Reținem faptul că între ușa și poarta de la intrarea în curte se afla o piatră mare, străveche, ce pare-se datează din vremea străbunilor noștri, desprinsă...cine mai știe?!... dintr-o zidire dacică. Păstra încrustată în ea... un strugure și o frunză de vie...*” Și mai apoi: Iosif Dumitru Vulcan (străbunicul dinspre mamă al lui Dominic Stanca și notar în Biriul unui secol apus...) a fost un model pentru comunitatea sa de sorginte pur ardeleană, transmițând și amintind viitorimii principiile sale morale, ca și-n încrustarea de pe piatra de pe mormânt: „*Muncă și bunătate v-a fost viața, / Binecuvântată să vă fie amintirea!...*” Autoarea acestei monografii, doamna Livia Ciupercă, presară, în „povestirea” sa, exemplară, tot felul de amănunte, care ar putea da farmec oricărei narațiuni: „*pe această piatră-și odihnea adesea bătrânețile Ion Clopotarul, cel evocat, de altfel, și în volumul Strada care urcă la cer, de Dominic Stanca, care într-atât avea să se atașeze de târgul străbunicilor, încât va scrie: „Hei, lunca Beriului, patimă arsă / cine mai face azi calea-ntoarsă. / Hei, lunca Beriului, amăgire fugară / pentru iubirea mea fără țară, / pentru cuvânt, pentru cuget / pentru tot ce există și trebuie să piară*“. Ce întinderi, ce munți și ce păduri s-or fi desfășurat înaintea lui Dominic Stanca, cel cu ochi visători, de poet romantic al vetrei încercuită de crestele verzi ale Carpaților noștri, de odinioară, fiindcă astăzi ei sunt doar pietre chelute de unii care, cu un instinct atavic, continuă să ne fie încă...„*prieteni*”!

Bunicii, în narațiunea autoarei, ne duc, adeseori, către Medelenii lui Ionel Teodoreanu, chiar dacă, de atâtea ori, doamna Livia Ciupercă ne spune că avem de-a face, în cazul lui Dominic Stanca și ascendenții săi, cu o veche și tradițională familie de ardeleni. Dar, fără îndoială, personajele autoarei noastre, atât de reale, cum este și normal să fie (când avem de-a face cu o lucrare monografică), au trăsături comune moldovenilor, semn că românii, toți, au - și prin maniera de-a vedea și a percepe lucrurile cele mai obișnuite - aceeași plecare din ram;

deci, aceeași sorginte. Cu toții, *de la Râm ne tragem*, așa cum, dintru început, ne-o spune cronicarul.

Să „ascultăm” numai unduirea verbului, în aceste pagini, din cartea doamnei Livia Ciupercă: <<*Cunoașteți Orăștia de Hunedoara? Merită să-ntrebați de Strada care urcă la cer, strada „Dealului” sau a „Orizontului” sau...mai nou strada „Dominic Stanca”*. Da, da, la numărul 2 e *Casa bunicilor materni, Ana și Simion Vlad. Loc de poveste. Dar cum totu-i trecător, să rostim împreună cu poetul: „pietre câte sunt/-suflete de flori-/ se prefac pământ/până mâine-n zori. Acolo zămislitu-s-a povestea unor timpi de fantezie...>>”. Și mai departe, Livia Ciupercă spune: „*Orăștia bunicilor materni transpare în imaginarul lui Dominic Stanca, precum o falie de stil Belle Epoque pitoresc, transilvan-dacic, onest în genealogia sa*”. << Doina Uricariu, mai spune autoarea, afirmă că această „*cetate ideală a sufletului lui Dominic e dăruită unui timp nemuritor, ostil oricărei pretenții de memorabilitate, imuabilitate și veșnicie*”, am zice...unui suflet nepereche>>. Autoarea, în această carte, pare să aibă de comunicat lucruri interesante, nu neaparat despre oamenii din viața lui Dominic, ori despre poetul și actorul ce-au coexistat în subiectul acestei lucrări, ci despre transilvăneni, despre neamul românesc, care ființează pe pământul întins al Daciei de astăzi și dintotdeauna. Privind, din a acest unghi, „*Dominic Stanca-studiu monografic*” ar putea să pară un pretext de-a vorbi despre sfânta și măreața noastră vatră, transilvană, locul unde soții Maria (1850-1923) și Iosif Dumitru Vulcan (1845-1902) vor crește trei copii: pe Cornelia (medic, mama lui Dominic), pe Iosif (preot, protopop) și pe Romulus (jurist). În acest context, de clasică armonie familială, bunica Ana (1862-1942) a fost supranumită, în special de Dominic, „*bunica serilor de ploaie*”, habitatul său fiind refugiul celor care, demult, se născuseră în sânul și din ramul acestei frumoase familii transilvane.*

În aceeași notă de admirație, de respect și venerație, doamna Livia Ciupercă vorbește și despre ascendenții paterni ai lui Dominic Stanca, poetul legănat de *codrii mari de brazi* ai Transilvaniei. Acesta, și pe această cale, venea dintr-o arborescentă și, mai ales, prestigioasă ramură a românismului nostru, de dincolo de păduri. Un străvechi urmaș, la care autoarea face mereu referire, este Ion Stanca (1809-1877), „*preot-patriot*”, care, împreună cu soția, Elena, născută Chirică, (1818-1884), vor crește patru copii. Dintre aceștia, Avram va urma pilda părintelui său, ajungând nu doar protopop, ci o adevărată personalitate a Ardealului, fiind și secretar personal al mitropolitului Andrei Șaguna (1808-1873) și un apropiat al *Crăișorului*, cum moții îl vor numi pe Avram Iancu (1824-1872), acesta fiind „*deseori găzduit în casa lui*”. Autoarea, spre lauda ei, aduce mărturii că protopopul Avram „*a păstorit în regiunea minieră a văii Jiului, unde a înființat școli confesionale în Petroșani, Bănița, dealul Babii și Dâlja*” și a fost „*ctitorul a șapte biserici*”, fapt deja relevat de preotul Ioan Bunea în al său *Îndrumar bisericesc*, apărut în 1978, unde îl evocă și pe Sebastian Stanca, tot preot și frate al lui Avram, cel care pe care îl numește „*întruchipare vie și autentică a preotului ortodox tradițional*” și, mai ales, „*părtaș la durerile neamului*”.

Ajunși aici, ținem să precizăm că stilul, pe care îl folosește doamna Livia Ciupercă, este cel al unui povestitor adevărat, din frazele ei nelipsind nimic din ceea ce caracterizează o

atare întreprindere. În acest fel, absolut literar, autoarea vorbește despre părinții poetului, prozatorului și actorului Dominic Stanca, respectiv, despre medicii Cornelia și Dominic Stanca, despre care doamna Livia Ciupercă vorbește, în egală măsură, cu adevărată evlavie, și cu o adevărată sfială, care ei, cel puțin, îi stă atât de bine. Astfel, narațiunea sa, se apropie de un tragic deznodământ, cel al plecării în stele, neașteptat de devreme (la numai 50 de ani) a fiului celor doi medici, Dominic Stanca, în jurul căruia se grupează întreaga poveste. Părinții acestuia, după ce au ctitorit spitale, pe care le-au slujit cu credință, după ce au trecut, cu stoicism, prin ceea ce istoricii au numit *teroarea hortistă și răpirea nordului transilvan*, în anul 1940, aveau să îndure o nouă vitregie a sortii: Dominic, poetul, prozatorul, dramaturgul și, nu în ultimul rând, actorul Dominic Stanca, despre care Ion Negoïtescu scria, entuziasmat, că *este un mare teatralist și, prin urmare, o mare vedetă*, la Teatrul Național din Cluj-Napoca (și nu numai), trece *în lumea umbrelor*, aureolat de gloria actoricească, dar și de harul divin al poeziei, și al altor genuri literar-dramatice. Este, dintru început, remarcat în roluri aparținând teatrului antic, dar și în cele din teatrul vremii în care a trăit. Transferat la București (1954), Dominic Stanca se va bucura de cronici în exclusivitate favorabile, mai ales după succesul, răsunător, din rolul lui Busto Tavera din *Steaua Sevillei*, de Lope de Vega (21 martie 1955). Imediat, spune autoarea doamna Livia Ciupercă, Ion Negoïtescu va scrie lui Radu Stanca: „*am asistat la vizionarea premierei Soranei (Coroamă Stanca), Steaua Sevillei, Piesa lui Lope excepțional de frumoasă, copleșitoare, Dominic remarcabil, la distanță mare de toți ceilalți...* “. La rândul său, Nicolae Balotă observă că Dominic Stanca beneficiază de o „*voce bogată în straturi diverse, în tonuri cu înțelesuri și subînțelesuri rafinat conjugate*”, actorul impresionând „*prin farmecul și eleganța gestului scenic*”. În același an, Florian Potra scrie: „*Dotat cu simțul improvizației, avea capacitatea să reînvie savuroase situații umane în cheie ironică, transformând persoane mai mult sau mai puțin cunoscute, reale, în adevărate dramatisme personale, în siluete cu o viață fantastică (...), uneori singulară*”.

În poezie, debutează la vârsta de 10 ani, când ziarul „Patria” din Cluj (februarie, 1936), îi publică câteva poezii, împreună cu o prezentare, intitulată: „*Ziua bună se cunoaște de dimineață*”, în care sunt subliniate fantezia, prospețimea, naivitatea și talentul autorului. Incurajat, spune autoarea lucrării, de acest prim succes, Dominic va publica în *Luceafărul* și *Ardealul* din București, în *Tribuna* din Cluj, și în *Provincia* din Turnu-Severin, semn că presa vremii era deschisă încurajării tinerilor talentați. Textul de maturitate, debutul real, cum se spune, îl constituie poemul *Crengi*, publicat în *Revista Fundațiilor Regale* (1944), din care autoarea acestui studiului citează: „*Răsfoite frunzele-n cărare / Tot mai spun iubirea noastră mare, / Tot mai amintesc atâtea seri/ Indrăgite frunzele de ieri...*”. În acest volum, exegeza se manifestă, cu finețe de bijutier, atunci când autoarea descoperă că Dominic Stanca scrie în ritm baladesc, fantezist și cu o adevărată *vocație moralistă*. Sunt rând pe rând trecute în revistă volumele de poezie și proză, dar și poemele dramatice semnate de Dominic Stanca, în perioada proletcultistă, pentru fiecare autoarea având, de bună seamă, nu doar accente de admirație, ci și unele reflecții critice. Nu sunt neglijați, firește, cei ce au scris despre opera scriitorului, respectiv Șt. A. Doinaș, Nicolae Balotă, Ovid Crohmălniceanu, Ion Vartic, Cornel Regman, ș.a. sunt, fără îndoială, mărturii ale unei opere literare, aflată sub semnul

perenității! Dintre toți, Aurel Felea este printre *primii critici*, care, după cum observă doamna Livia Ciupercă, recunosc în opera lui Dominic Stanca un „*stăruitor sentiment al crepuscului*”, o blândă „*obsesie a înserărilor, a veștejirii, a toamnei lor, a timpului revolut*”, „*un imaginar poetic care nu impregnează o stare depresivă, ci dimpotrivă, o liniște interioară, ușor romantică, deopotrivă calmant-lucidă*” , precum în **Linie rustică**, unde Dominic Stanca spune, atât de modern, atât de clasic și dureros: „*Peste toate clapele / scutur lumina desfrunzită apele...*” Volume, precum: **Un ceas de hârtie. Itinerar dacic, Strada care urcă la cer**, proza, poemele dramatice, dar și cunoscutul său roman epistolar, și multe altele sunt, categoric, mărturii ale existenței unui artist adevărat, care a fost, odată ca niciodată, poetul-actor Dominic Stanca, cel care a trăit numai pentru iubirea neamului său.